

VÁCLAV HANKA A RUK

ZLATÉ RUČIČKY PADĚLATELE, NEBO NEJSTARŠÍ ČESKY PSANÁ LITER

**VÁCLAV HANKA NA PORTRÉTU
ANTONÍNA MACHKA.**
Olej na plátně, 81,3x65 cm, doba
vzniku neznámá.

Spisovatel, národní buditel, pro jedny vážený univerzitní přednášející a slavistická celebrita, pro jiné diletant a opovrhovaný falzifikátor. VÁCLAV HANKA letos slaví dvě významná jubilea – 12. ledna uplyne 150 let od jeho úmrtí, 10. června pak 220 let od narození. Dodnes se o něm učí jako o tvůrci či spolutvůrci Rukopisu královédvorského a Rukopisu zelenohorského, podle nejnovějších teorií však Hankovy úpravy starých manuskriptů nevyklučují jejich pravost. Tu naopak mohou prokázat nové chemické zkoušky.

CAUSA

TEXT KATEŘINA KADLECOVÁ
FOTO ZE SBÍREK
NÁRODNÍHO MUZEA

OPISY

RNÍ PAMÁTKA?

LETOS V ZÁŘÍ tomu bude 194 let ode dne, kdy jazykozpytec a slavista Václav Hanka našel v kostele ve Dvoře Králové sedm pergamenových dvojlistů, jež identifikoval jako zbytky rozsáhlého staročeského rukopisného kodexu ze 13. století. Soubor čtrnácti písní byl podle místa údajného nálezu pojmenován *Rukopis královédvorský*. Ve stejném roce, 1817, byl objeven ještě jeden starý rukopis, na zámku Zelená hora. Napřesrok zaslal anonym dva pergamenové dvojlisty s fragmentem básně *Sněmy* a skladbou *Libušin soud* jednomu ze zakladatelů Národního muzea, hraběti Františku Kolowratovi, a v roce 1822 byly verše zveřejněny v časopise *Krok*. Texty byly řazeny na přelom 8. a 9. století. Pokud by byly pravé, jednalo by se o nejstarší česky psaný literární artefakt.

Spor o to, zda jsou Rukopisy královédvorský a zelenohorský nestoudnými padělkami, nebo jsou pravé a byly odsouzeny k zapomnění jen z politických důvodů, se stal ostře sledovaným duelem v předchozích dvou stoletích a zdá se, že rozhodující branka může padnout ve století jedenadvacátém. Podle obhájců pravosti z České společnosti rukopisné v čele s analytickým chemikem Karlem Nesměrákem by celonárodní dilema vyřešily zkoušky provedené moderními chemickými metodami.

NADŠENÝ DILETANT

Země je kulatá, muchomůrka hlízovitá je smrtelně jedovatá, Rukopisy jsou padělané. Problém falzifikace Rukopisů královédvorského a zelenohorského neboli RKZ, jak je souborně označují odborné statí i studenti bohemistiky při psaní poznámek, se zařadil po bok potvrzených faktů a zachází se s ním jako s axiómem. Za autora *Rukopisu královédvorského* (RK) se pro potřeby středoškolských učebnic považuje jeho nálezcce Hanka, v případě druhého dokumentu se autorství připisuje spisovateli Josefu Lindovi. Jejich údajný podvod však nebyl nikdy prokázán, ačkoli se vědci o Rukopisy zajímali jako o málokteré české historické

FOTO ČTK

První a osmá strana fragmentu **RUKOPISU ZELENHORSKÉHO**, jehož vznik byl datován do 8.–9. století

téma – oficiální bibliografie RKZ čítá přes tisíc položek.

Je nařčení letošního jubilanta Hanky oprávněné? Oproti většinovému názoru humanitních vědců možná nikoli. „Teze o Václavu Hankovi jako o tvůrci RK je velmi nepravděpodobná a nadále neudržitelná,“ končí na straně 147 rozsáhlý analytický text Lubomíra Sršně, kurátora oddělení starších českých dějin Národního muzea. Jeho *Příspěvky k poznání osobnosti Václava Hanky*, jež vyšly roku 2009 ve třech sešitech *Sborníku Národního muzea v Praze*, stojí dnes zřejmě nejbliže

ze Václava Hanky, zdůrazňované jeho váženějšími současníky Dobrovským, Čelakovským, Riegrem, Šafaříkem a dalšími, je nepravděpodobné, že by se někde nepoděkl a nepochlubil. I Karel Havlíček Borovský mnohokrát parodoval Hankovy chvástavy, sebestředné básně; současníci se vysmívali jeho honbě za módou, zálibě v sezení modelem či sběratelství vlastních portrétů. Malý člověk patrně podlehl přesvědčení o své velikosti ...

Zajímavé je Sršňovo líčení Hankových plagiátorských pokusů. Vesnický chasník, jenž s formál-

starých manuskriptů či obtažoval vybledlá písmenka. Takových „rekonstrukcí“ se však v nevědomosti dopouštěli i někteří jeho současníci v podobně důležitých funkcích.

Jako velmi pravděpodobný Hankův padělek Sršeň zmiňuje údajnou mystifikaci s podobiznou pana Václava Hanků ze Želetavy, již si podle něj v touze získat slavného předka Hanka objednal u některého ze spřátelených malířů. Ten pak měl přemalovat podobiznu neznámého muže z roku 1570, vystřiženou z pergamenového listu renesančního zpěvníku, kterou

„DNES SE NĚKDEJŠÍ BOJ O RUKOPISY ČASTO INTERPRETUJE Z POLITICKÉHO HLEDISKA – JAKO SVÁR MEZI STAROČECHY A MLADOČECHY.“

kritické monografii o Hankovi, již odborná veřejnost stále postrádá.

Sršeň v životopisných a povahopisných pasážích textu připomíná mnohokrát dokázanou Hankovu vědeckou průměrnost, která „svědčí spíše pro jeho nevinu“. Podle něj by Hanka, sice pilný editor a známý organizátor slovanských akcí, ale autor nepřilíš zdařilých rýmů, nebyl ve svých šestadvaceti letech, kdy byl *Rukopis královédvorský* objeven či vyroben, z hlediska technické zpracování a ostatně ani pořízení obsahu vůbec schopen jej vytvořit. A vzhledem k ješitné, marnivé, megalomanské pova-

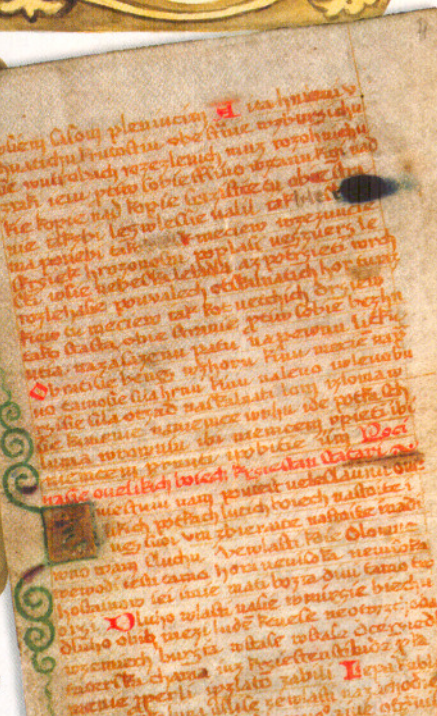
ním vzděláváním začal velmi pozdě a jen proto, aby nemusel rukovat, prý padělal už koncem roku 1813 při nástupu na právnickou fakultu ve Vídni svá předchozí vysvědčení. Také dokázal dobře předstírat erudici a vybojovat si vysoké mínění mnohých – ti se později divili, jak je možné, že proslulý slavista ovládající prý osmnáct cizích jazyků, včetně všech slovanských, dělá zásadní chyby v ruštině. Pracovitěmu a nadanému mladíkovi kvůli nesoustavnému vzdělání zcela chyběly etické zásady vědecké práce, tudíž jako editor svévolně přepisoval různá místa vzácných

pak Hanka s příslušným popisem umístil do muzejní knihovny. Přes historii svých plagiátorských činů se Hanka veřejnému obvinění z padělání *Rukopisu královédvorského*, jež vzešlo roku 1858 ze strany významného listu *Tagesbote aus Böhmen*, bránil žalobou. Ve dvou instancích byl redaktor listu David Kuh odsouzen – a posléze vídeňskou vládou osvobozen. Není tedy divu, že Hankovi tehdejší slavjanofilští příznivci tvrdili, že mu soudní proces velmi podlomil zdraví. Příčinou slavistovy smrti v necelých sedmdesáti letech však byla rakovina žaludku.

KOHO TO DNES ZAJÍMÁ?

Vědecká obec se po mnoha jazykových i několika (zpochybňovaných) paleografických rozbořech přiklání k názoru, že pergamen RK a palimpsest, tedy již jednou popsaný a pak znovu použitý pergamen RZ, nebyly napsány v době, do níž je zpočátku nadšena česká veřejnost řadila. Pochyby o pravosti Rukopisů přišly brzy po nálezech, a to zejména z per odborníků na historickou mluvnici a starší českou literaturu. Již roku 1824 napadl jazykovědec Josef Dobrovský, mimochodem Hankův mentor a vzor, pravost *Rukopisu zelenohorského* (už o šest let dříve v soukromí obvinil z padělání Hanku), ale v té době byly RKZ stále ještě považovány za národní poklad. Až skoro po půlstoletí se k protestům připojili další učenci, mimo jiné i příznivec a posléze zapřísahlý odpůrce pravosti RKZ, lingvista Jan Gebauer. Když pak roku 1886 poskytl budoucí prezident T. G. Masaryk svůj časopis *Athenaeum* jako tribunu odpůrcům pravosti, zajistil mu tento krok zásadní popularitu a jistě pomohl nastartovat sociologovu politickou kariéru. Dnes se ostatně někdejší boj o Rukopisy často interpretuje z politického hlediska – jako svár mezi konzervativci a liberály, starořečy a mladočechy, jako porodní bolesti provázející generační výměnu.

Jiný názor na autorství obou spisů má občanské sdružení Česká společnost rukopisná (ČSR). Již od roku 1932 (s 41 let dlouhou pauzou počínající rokem 1952, kdy byli členové v duchu tehdejšího režimu donuceni „dobrovolně se rozejít“) je jeho posláním „vědecké bádání a popularizace poznatků o staročeských rukopisech“. Velmi aktivní sdružení má kolem čtyřicetky členů a řadu sympatizantů – a nikdo z nich není odpůrcem pravosti. Podle předsedy společnosti Karla Nesměřáka jde z devadesáti procent o vysokoškoláky, a to zejména techniky, právníky a lékaře – přý proto, že je stále největší rozpor v hmotné, přírodovědné stránce, a tak se o Rukopisy zvýšeně zajímají lidé vzdělaní v „tvrdých“ vědách. Čestnou výjimkou byl klasický filolog Julius Enders, mj. autor spisu s vyčerpávajícím názvem *Jazykovědný rozbor Rukopisu královédvorského, zelenohorského a dalších staročeských textů s nimi spojených*. Tento nestor novodobých obhájců publikoval argumenty příslušníků „skrovné, pravdu hájící menšiny“ dlouhých třicet let. O svých názorech nepochyboval

* SBÍRKA "STAROBYLÁ SKLÁPÁNÍ" VYŠLA V ROCE 1817.

Stránka komiksu **ŠIFRA MISTRA HANKY**, jehož hrdinou scenárista Tomáš Hibi Matějčík a kreslíř Karel Jerie učinili neakčního jazykovědce Václava Hanku

a nediskutoval – i proto, že nebylo s kým. Podle oficiální vědy 20. století tehdy bylo vše jasně dokázané.

CHEMICKÁ ZKOUŠKA OHNĚM

První chemickou a mikroskopickou analýzu Rukopisů provedl už roku 1839 Augustin Corda a skoro půlstoletí po něm profesori Bělohoubek a Šafařík. Ačkoli ne-

závisle na sobě dospěli k názoru, že se Rukopisy chovají jako velmi staré, Bělohoubek objevil v iniciále N v *Rukopise královédvorském* stopy berlínské modři, která ukazuje na vznik písmene v době mnohem mladší. Obhájci pravosti však namítli, že litera mohla být přemalována později – třeba samotným Hankou. Vjačeslav Vjačeslavičovi, jak Hanku v dopisech oslovova-

li jeho ruští příznivci, totiž „nebyla nevázaná manipulace s originálními sbírkovými předměty vůbec cizí“, jak píše Sršeň. Ve funkci bibliotekáře Národního muzea „běžně sám rozebíral staré vazby knih, obtahoval špatně čitelná místa středověkých rukopisů a dělal v nich korektury dle vlastního uvážení“. Další chemické i jiné zkoušky pak prováděl v letech 1967–1971

na půdě Kriminalistického ústavu Veřejné bezpečnosti pětičlenný tým známého spisovatele Miroslava Ivanova, jenž na téma RKZ hojně publikoval. Zkoumání tohoto týmu však bylo většinou oponentů již v roce 1975, ale i později odmítáno jako nedostatečně odborné. Ostatně Ivanov sám si byl nedostatků dobře vědom. V článku Jiřího Urbana *Utajená oponentura neboli pokus o geniální podvod* (viz Zprávy ČSR VI/7) najdeme doslovný přepis zasedání vědecké rady Kriminalistického ústavu po negativních oponentských posudcích; zde Ivanov vybízí k vynechávání a různěmu přizpůsobování exaktních fakt jen proto, „aby [se] nenahrávalo obhájčům“. Národní muzeum se však za výsledky zkoumání postavilo tím, že protokoly ve zkrácené a upravené podobě vydalo ve svém sborníku z roku 1994.

POSLEDNÍ TEČKA ZA RUKOPISY?

Karel Nesměrák, jenž je spoluautorem publikace *Fakta o Protokolech RKZ*, důkazy Ivanovova týmu zpochybňuje jako povětšinou založené na vizuálním pozorování bez vědecké dokumentace. Také proto navrhuje nové chemické zkoušky. „Oslovíme nezávislé zahraniční instituce, aby sestavily výzkumný tým, a pak podáme žádost o grant na zkoumání skenovací Augerovou mikroskopií, tedy elektromagnetickým zářením,“ plánoval už před dvěma lety. „Tato spolehlivá, neovlivnitelná metoda určí stáří dokumentů na plus minus třicet let měřením rozptí inkoustu, který po napsání textu začne migrovat do stran.“ Věci se však dodnes nehnuly ani o píď. Proč? „Zajímáme se o Rukopisy ve svém osobním volnu, na větší výkon a tlak na chemickou analýzu nemáme čas ani peníze.“

Nesměrák bezvýsledně zkoušel získat finance od Gettyho nadace, jež podporuje projekty spojené s uměním (v Praze se podílela například na restaurování chrámu svatého Víta), ale jinak mnoho jednání neproběhlo. Sám, ač chemik, se z pochopitelných důvodů nemůže ve zkouškách angažovat. Věc pravosti by však podle něj měla řešit hlavně „oficiální“ věda, a ne parta nadšenců z České rukopisné společnosti.

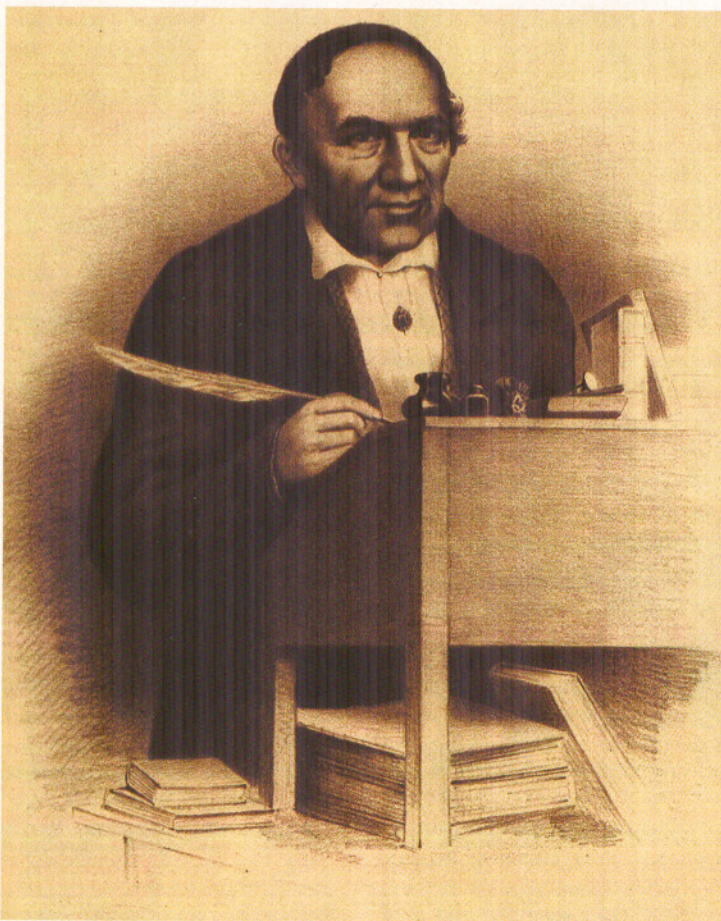
Za všemi prodlevami však mohou stát i jiné důvody. „Rukopisy jsou jednoznačně padělky a bylo to prokázáno již mnohokrát, nejen při zkouškách Ivanovova týmu, které Česká společnost rukopisná

tak vehementně zpochybňuje,“ tvrdí naopak Marta Vaculínová, vedoucí oddělení rukopisů a starých tisků Národního muzea. „Pokud žadatel o další zkoušky zaručí, že budou provedeny náležitě odborně a šetrně, lze o nových analýzách uvažovat.“ Členové rukopisné společnosti podle Vaculínové navrhuji při svých přednáškách nové chemické zkoušky

šlo. I v případě, že jde o podvrhy, bude mít případně zjištění autora či autorů těchto literárních skvostů pro dějiny našeho písemnictví převratný význam.“

DĚDICTVÍ „MAZANIC“

Proč by někdo úmyslným pašmáním riskoval svou českou vědeckou renomé? ptáme se dnes; ironicky v době, kdy akademická

Na křídlové litografii Josefa Farského je Hankův portrét. Dochovaný grafický list zdobí douška „Národy nehasnou / dokud jazyk žije“.

již více než deset let, ale skutek jaksi utek'. Ještě nikdy se prý nestalo, aby přišli s konkrétním plánem. Jakmile by chemická analýza definitivně prokázala, že jsou rukopisy falza, ČSR by nejspíš zanikla – kdo by se o padělky dál zajímal, když by rouška tajemství byla sňata? Sám Karel Nesměrák na otázku, co udělá odhalení ať už jakékoli pravdy o Rukopisech s českou společností, odpovídá: „Devadesáti procentům lidí je to úplně jedno. Něco málo by se však změnilo v dějepise a slavistice a také by se očistilo jméno Václava Hanky, které je synonymem plagiátora.“ A jak píše Sršeň ve svém hankovském textu, mělo by „být povinností moderní vědy zkoumat znovu a moderními metodami, jak opravdu ke vzniku RKZ do-

sféra žije odhalováním plagiátorské činnosti studentů i mnohých profesorů a jejich neoprávněného získávání akademických hodností. Na počátku 19. století, ke konci tzv. ofenzivní fáze národního obrození, k tomu měli géniové své doby mnohem více důvodů, než je dnešní rychlý zisk titulu či světské slávy. V období bojů za zrovnoprávnění českého jazyka a kultury s německými a úsilí malého národa o mezinárodní uznání bylo nutně zapotřebí objevit památky, které by dokázaly historickou velikost Čechů a zároveň probudily zájem lidu o český jazyk, vzkřísily v nich národní povědomí a hrdost. Třeba na to, že společnost našich předků byla již v devátém století po Kristu oproti svým východnějším sousedům velmi civilizovaná

a demokratická, soudě podle básně *Libuřin soud z Rukopisu zelenohorského*. Epické zpěvy RKZ přisujují Čechům velké hrdiny a pyšní se vítěznými bitvami.

Právě tyto momenty byly neobyčejnou inspirací tvůrcům v době národního obrození i později. Části *Libuřina soudu* se objevují v libretu Smetanovy opery *Libuše*, slavné jsou také lunety Mikoláše Alše ve foyeru Národního divadla nebo Mánesovy ilustrace k jednomu z vydání *Rukopisu královédvorského*. I obrozenští literáti Rukopisy nejprve vítali s otevřenou náručí, zvláště pak ti, kteří sami pracovali na rozvíjení folklórních tradic. Slavista a jazykovědec F. L. Čelakovský, autor *Ohlasu písní českých* a *Ohlasu písní ruských*, přiznaných nápodob lidové poezie, horoval v dopise svému blízkému příteli, básníku J. V. Kamarýtovi: „O pravosti Rukopisů tak přesvědčen jsem, jako že slunce na nebi!“

Tematika Rukopisů je bez ohledu na pravost listin dodnes živá. Lákadlu mysticizujících tendencí v dnešní beletrii hlavního proudu, jež mohutně podporuje masový úspěch děl strojů na úspěch Paula Coelho a Dana Browna, nedolal ani populární český spisovatel Miloš Urban, který roku 1998 pod pseudonymem Josef Urban publikoval novelu *Poslední tečka za Rukopisy*. Překladem Brownova titulu *Šifra mistra Leonarda* se nechali inspirovat i komiksoví tvůrci – nedávno zesnulý scenárista Tomáš Hibi Matějčiček a kreslíř Karel Jerie vydali roku 2007 svou *Šifru mistra Hanky*, o rok později pak měla v brněnském Divadle Husa na provázku premiéru oslavená hra Evy Tálské *Rukopis královédvorský*.

Dnes se na oba Rukopisy můžete podívat v elektronickém archívu www.manuscriptorium.com, největším střeoevropském portálu pro digitalizované rukopisy. Originály, velmi cenné a náročné na okolní podmínky, jsou v péči Národního muzea a jen výjimečně kurátoři povolí jejich veřejnou výstavu. Při takových příležitostech vysoká návštěvnost prozradí, že ačkoli je pro většinu české veřejnosti díky školnímu drilu otázka podvržení Rukopisů vyřešena, téma národní hrdosti v sousedství (potenciálního) hanebného podvodu stále vzbuzuje velký zájem. Když Jan Neruda napsal roku 1861, že „Hanka mnohým jest posud hádankou“, netušil jistě, že hádankou zůstane po dalších 150 let. ■